

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XI

MERSİN
2005

KAAM YAYINLARI
OLBA
XI

© 2005 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılıda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

Olbaya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen bildirilmiş olan formatlara uygun olduğu taktirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20 Fax: 00.90.212.244 32 09
e-mail: zero@kablonet.com.tr aboratav@tayproject.org

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XI

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XI

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN
2005

*OLBA'nın Basılması İçin Vermiş Olduğu Desteklerden Dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Oral'a
Teşekkür Ederiz.*

İçindekiler/Contents

Gürcan Polat <i>Bir Anadolu-Akhaemenid Dönemi Ölü Kültü Geleneği: Tümüls Önünde Steller ve Seremoni Alanları</i>	1
Muzaffer Demir <i>Antik Dönem Atina Toplumunda Karyalı Köleler</i>	25
Figen Çevirici <i>Daskyleion'da Ele Geçen Tapınan Kadın Figürinleri</i>	49
N. Eda Akyürek Şahin <i>Bithynia'dan Yeni Yazıtlar</i>	75
Bilal Söğüt <i>Tombs with Monumental Columns in the Olba Region</i>	103
Efrumiye Ertekin <i>İlkçağ'da Tarsus "Ketenciler" i ve Ketenleri</i>	155
N. Eda Akyürek Şahin <i>Kütahya Müzesi'nden Bir Grup Adak</i>	177
Murat Özyıldırım <i>Corycus Piskoposluğu ve VI. Yüzyıla Kadar Kristoloji Tartışmaları</i>	199

Yayın İlkeleri

1. Olba her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenilen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi Olba'nın bir sayısı için fazla olduğu taktirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
  - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp diskete kaydedilerek gönderilmelidir.
  - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
  - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) yada Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
  - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
  - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi yada italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.
4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha yada resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, s. 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, s. 9, lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita yada bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir. Görsel malzeme eğer taranmış olarak gönderilecekse uzun kenar: 12 cm, çözünürlük: 300 pixel/inch (en az); eğer tam sayfa kullanılacak bir fotoğraf ya da çizim söz konusu ise uzun kenar: 18.5 cm olmalıdır. Ayrıca görsel malzeme başka bir programa (Microsoft Word, Power Point vs.) gömülü olarak değil, Adobe Photoshop tif formatında gönderilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır. Levhalardaki Figürlerin (resim, çizim, harita vs.) altına açıklama cümlesi yazılmamalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 15 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca olabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 200 kelimelik İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise 200 kelimelik Türkçe özet kesinlikle bulunmalıdır.

KÜTAHYA MÜZESİ'NDEN BİR GRUP ADAK¹

N. Eda AKYÜREK ŞAHİN*

ZUSAMMENFASSUNG

Neue Votive aus dem archäologischen Museum von Kütahya

Seit einigen Jahren mache ich verschiedene, kleine Weihungen im archäologischen Museum von Kütahya bekannt. Da Phrygien in der Antike ein großes Agrargebiet war, waren die Votive hauptsächlich für Zeus bestimmt, der verschiedene Epitheta führt. Deshalb sind die Votivbestände der kleinen Museen im phrygischen Gebiet außerordentlich reich an Zeusvotiven. In diesem Beitrag werden zehn neue Votive aus der römischen Kaiserzeit (aus der 2. Hälfte des 2. Jhs. und der 1. Hälfte des 3. Jhs.) besprochen, die mehrheitlich Zeus geweiht sind. Sechs Votive tragen Inschriften:

Nr. 1. Erste Inschrift: “(Aurelius?) Philoumenos, der Sohn des (Aurelius?) Laetorius, aus Zem(m)ea Zeus Ampeleites als Votiv.”

Zweite Inschrift: “Appas, der Steinmetz, aus Attapina hat (diese Stele) angefertigt.”

Nr. 2. “Moschos Zeus Thallos als Votiv.”

Nr. 3. “Sokrates, der Sohn des Damas, hat (diesen) Votiv aufgestellt.”

Nr. 6. “Sophilos Zeus Alsenos als Votiv.”

Nr. 7. “- - - - - als Votiv.”

Nr. 9. “Papias den Göttern als Votiv.”

---

* Yrd. Doç. Dr. Nalan Eda Akyürek Şahin, Akdeniz Üniv., Fen-Edebiyat Fak., Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bl., Kampus Antalya / Türkiye.

¹ Makalede tanıtılan eserleri çalışmama izin veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü yetkililerine ve Kütahya Arkeoloji Müzesi müdürü sayın arkeolog Metin Türktüzün'e çok teşekkür ederim. Ayrıca, çalışmalarım sırasında bana çok yardımcı olan sayın arkeolog Sabiha Pazarcı'ya da içten teşekkürlerimi sunarım.

Kütahya Arkeoloji Müzesi'nde bulunan çeşitli tanrılara, özellikle de farklı epithetonlarla Zeus'a sunulmuş küçük adak taşları tarafımdan sırayla bilim dünyasına tanıtılmaktadır.² Bu makalede de yine müzede bulunan Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait birkaç küçük adak üzerinde çalışılmıştır. Burada tanıtılan dokuz adet eser, Phrygia kültleriyle ilgili olarak birkaç yıl önce yayımlanan bir katalog çalışmasına ek niteliğindedir.³ Adaklar, Zeus Ampeleites'e, Zeus Thallos'a, Zeus Antigo(u)naos'a, Zeus Alsenos'a, sadece Zeus'a, anonim tanrılara ve Helios'a sunulmuştur. Eserler beş küçük stel, dört büst ve bir altarcıktan oluşmaktadır. İ.S. 2. yy.'ın 2. yarısı ile 3. yy.'ın ilk yarısındaki dönemden kaynaklanan eserler aşağıda ayrıntılarıyla tanıtılmaktadır.

No. 1 Zeus Ampeleites'e Adak (Fig. 1, a-c)

Üçgen alınlıklı küçük stel; *Env. No.:* 8265; *Bul. Y.:* Envanter defterinde Altıntaş/Kütahya olarak tahmin edilmektedir (eser müzeye hibe edilmiştir); *Malz.:* Mermer; *Yük.:* 62 cm; *Gen.:* 32 cm; *Kal.:* 6 cm; *Harf Yük.:* 1-1,5 cm.

Gövdesi ince ve uzun biçimde şekillendirilmiş olan stel, alınlığın alt kısmında, birbirinden ayrılmış üç pano biçiminde işlenmiştir. Alınlığın tepesi, Zeus büstünün yüzüyle birlikte kırılmıştır. Kırık nedeniyle buradaki yazıtın bir kısmı yok olmuştur. Alınlığın sol köşe kısmı derin şekilde çatlamış ve yazıtta zarar vermiştir. İçte ve dışta iki kez basit profillendirilmiş olan alınlığın ortasında oldukça büyük betimlenmiş, kabartma şeklinde bir Zeus büstü bulunmaktadır. İçteki profil üzerinde birbirine paralel küçük dikey çizgiler vardır. Zeus büstü, Kütahya yöresinde görülen kabartma büst ikonografisine uygun olarak khiton ve himation ile ve sağ el göğüste işlenmiştir. Alınlığın dış profilinin her üç eğrisi üzerine yazıtın ilk kısmı kazınmıştır. Yazıtın son iki harfi, yer darlığı nedeniyle alttaki sağ pilasterin üzerine yazılmıştır. Alınlığın altındaki bölmede, her iki yanda oldukça kalın betimlenmiş, profilli başlık ve kaideleri olan pilasterler işlenmiştir. Pilasterlerin gövdesi baklava dilimli bezemelerle süslenmiştir. Her iki pilaster arasındaki boşluğa yüksek kabartma olarak ayakta bir erkek figürü işlenmiştir. Figür olasılıkla, adağı sunan (Aurelius?) Philoumenos'u betimlemektedir.

² Bkz. Akyürek Şahin 2001,1; Akyürek Şahin 2002; Akyürek Şahin 2005.

³ Genel olarak bkz. Drew-Bear et alii 1999.

İçte khiton ve üzerine de uzun bir himation giymiş şekilde betimlenen figürün sağ eli göğüs hizasında himation'un içinden çıkmaktadır. Öteki eli ise gövdenin yanında ve çok hafif öne doğru verilmiştir. Bu elin üzerinden giysinin kıvrımları aşağıya sarmaktadır. Giysinin alt kısmında görülen ayaklar çıplaktır. Philoumenos'un kısa, yüzü saran saçları vardır ve yüzü zedelenmiştir. Figürünün ve Zeus büstünün sadece yüzlerinin zarar görmüş olması, yüzlerin bilinçli olarak parçalandığını düşündürmektedir. Bunun da altındaki alanda stel üst kısımlara göre biraz genişlemektedir. Bu kısım ince bir platformla iki bölmeye ayrılmıştır. Bölmelerden üsttekinde çifte koşulmuş bir çift iri öküz görülmektedir. Arka kısımda, sabanın olduğu yerin üst kısmındaki boşluğa 2. yazıt kazanmıştır. Alttaki bölmeye yan yana duran ve yavrularını emziren iki inek işlenmiştir. Yavrular hariç bütün hayvanların başları izleyiciye dönük verilmiştir ve hepsinin de iri boynuzları vardır. Stelin sağ alt köşesi kırılmış ve kenarları da hayli zedelenmiştir. Bütün figürler özenle işlenmiş olup kompozisyonda belirli bir simetrisinin varlığı gözlemlenmektedir. Yazıt da genel olarak özenli kazanmıştır.

Alınlık profili üzerindeki yazıt

Alınlığın sol eğrisi

[Aὐρ.?] Φιλούμενος

Alınlığın sağ eğrisi

2 [Aὐρ.?] Λαιτωρίου

Alınlığın yatay kenarı

Ζεμεανος Διὶ Ἀνπελείτη εὐχ-

ήν.

“(Aurelius?) Laetorius oğlu Zem(m)ealı (Aurelius?) Philoumenos Zeus Anpeleites'e (adağı) sundu.”

Satır 1: [Aὐρ.?]. Birinci satırda, adağı sunan şahsın adından önceki yer zedelenmiş ve zarar görmüştür. Bu nedenle, burada da yazıt olup olmadığı anlaşılmamaktadır. Ancak, adağı sunanın adının bir hayli ötede kazanmış olması, ya bu yerin taş üzerinde önceden zedelenmiş olması nedeniyle ya da burada başka bir sözcük durduğu için öteye kazındığını düşündürmektedir. Fakat, bu çatlağın önceden var olduğunu düşünmek zordur, çünkü çatlak alta kadar uzanmakta ve yatay profil üzerindeki yazıtı da etkilemiş

bulunmaktadır. Burada yazıt olduğuna göre, çatlak, yazıtın kazınmasından sonradan oluşmuş olmalıdır. Zedelenen yerde, Philoumenos adından önce olasılıkla Αὐρ. kısaltması yazılmıştır. Söz konusu yer ancak bu kısaltma sığacak kadardır.

Satır 2: Λαιτώριος = Laetorius. Philoumenos'un babasının Latin adı taşınması bölgedeki Romalılaşıma olgusunun göstergelerinden birisidir. Taş üzerinde addan önceki yer kırılmıştır. Dikkati çeken durum, bu adın da profil üzerinde bir hayli ileriden yazılmaya başlanmış olmasıdır. Her ne kadar boşluğu tam olarak doldurmasa da, baba adından önce burada da olasılıkla Αὐρ. kısaltması söz konusudur.

Satır 3: Ζεμμεανος = Ζεμμεανος. Ethnikon başka bir yazıtta daha belgelenmiştir, bkz. yuk. dipn. 3, No. 523⁴. Ethnikonla ilgili olarak bkz. age. (dipn. 3), s. 397 vd. ve aş. dipn. 6, s. xliii. Antik Zemmea'nın bugün Kütahya'nın Altıntaş İlçesi'nin kuzeyindeki Zemme Köyü (bugünkü adı Çayırbaşı) olduğu bilinmektedir.⁵ Bu köyde birçok antik eser ele geçmiştir.⁶ Yukarıdaki stelin tam buluntu yeri bilinmemektedir. Adağı sunan Philoumenos yazıtta kendisinin Zemmealı olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla adağı kendi köyü Zemmea'da sunmadığı açıktır. Kendi köyünde sunsaydı köyün adını belirtmesine gerek kalmazdı. Philoumenos, steli büyük bir olasılıkla, kendi köyünün güneybatısındaki Appia kentinin teritoryumunda bulunan Zeus Ampeleites/Zeus Thallos kutsal alanına sunmuş olmalıdır.⁷ Bu kutsal alandan benzer birçok adak steli ele geçmiştir.⁸

Διὶ Ἀμπελείτη = Διὶ Ἀμπελείτη. Zeus Ampeleites'in birçok yerde Zeus Thallos'la birlikte tapınım gördüğü anlaşılmaktadır. Bu iki Tanrı çoğu açıdan birbirlerine benzemektedir, krş. aş. No. 2. Yukarıdaki adak steli olasılıkla 3. yy.'ın başından kaynaklanmaktadır.⁹

⁴ Söz konusu yazıt daha önce M. Riel tarafından yayımlanmıştır, bkz. Riel 1991,1, s. 75 No. 3 Lev. 12,3 (= SEG 41, 1991, No. 1179 ve SEG 49, 1999, No. 1845). Fakat, Riel ethnikonu görememiş ve geriye kalan harfleri isim olarak tamamlamaya çalışmıştır.

⁵ Bkz. Belke-Mersich 1990, s. 420 ve Talbert 2000, s. 964 s. v. Zemmeans (T. Drew-Bear'ın yazısı).

⁶ Bkz. Levick-Mitchell 1993, s. 61-66.

⁷ Bu kutsal alanla ilgili olarak bkz. yuk. age. (dipn. 3), s. 13 vd., 24 vd., 33 vd. Appia için bkz. yuk. age. (dipn. 6), s. XV vd.

⁸ Krş. aş. dipn. 15.

⁹ Tipoloji ve tarihleme için bkz. yuk. age. (dipn. 3), s. 29 (Typology of steles from the Upper Tembris Plain, Type B).

Gövde üzerindeki yazıt

Ἄππας λατύ-
 2 ποσ Ἄττα-
 πινευς
 4 ἔποι-
 ει.

“Attapinalı taşçı ustası Appas (bu steli) yaptı.”

Satır 1-2: Ἄππας. Bu yerli Phryg erkek adı için bkz. yuk. dipn. 3, s. 382; Zgusta 1964, s. 71 vd. § 66-8. λατύποι¹⁰ Anadolu'da Roma İmparatorluk Dönemi yazıtlarında çok sık belgelenmiştir. Özellikle Kotiaion, Yukarı Porsuk Vadisi'ndeki yerleşimler ile Appia bölgesinde çalışmış olan taşçı ustalarının genellikle eserlere isimlerini yazmış oldukları görülmektedir. Bu durum bu bölgenin karakteristiğidir.¹¹ Görebildiğimiz kadarıyla Ἄππας isimli bir taşçı ustası yörede ilk defa belgelenmektedir.

Satır 2-3: Ἄτταπινευς. Sözcük, bu yazıttaki kullanımına göre bir ethnikonu göstermektedir. Sözcüğün birebir aynısı olmasa bile Ἄτταπινις şekli başka bir yazıtta geçmektedir.¹² Söz konusu eser kapı biçimli bir mezar taşı olup, çıkış yeri buradaki adak seli gibi Altıntaş çevresidir. Ἄτταπινις sözcüğü Zgusta tarafından önce bir şahıs ismi olarak algılanmış ve *genitivus* haldeki baba ismi olarak yorumlanmıştır.¹³ Ancak, Zgusta bu sözcükle bir ethnikonun da kastedilmiş olma olasılığı üzerinde durmuş, fakat bu durumu daha az olanaklı görmüştür. Söz konusu yazıt Syllogos 15, παράρτ. 72 No. 45 (= IGR 4, No. 538)'de de yayımlıdır ve orada sözcük Ἄτταπιν(ε)ις şeklinde çoğul biçimde taşçı ustaları Zelas ve Aleksandros'un ethnikonları olarak anlaşılmıştır. Ἄτταπινις'in bir ethnikonu belirttiğini düşünmek mantıklı gözükmemektedir. Nitekim Zgusta, daha sonraki yayımında

¹⁰ Taşçı ustaları hakkında bkz. Robert 1960, s. 30 dipn. 5; Drew-Bear 1976, s. 252 vd.; Gibson 1978, s. 67 vd.; Waelkens 1986, s. 326 (Bildhauer) ve s. 90 dipn. 167 (dipnotta sözcükle ilgili birçok yayım sıralanmaktadır); Levick-Mitchell 1988, s. 24 No. 61 ve s. 144 No. 451; Levick-Mitchell 1993, s. 197 (12. artists).

¹¹ Bkz. Waelkens 1986, s. 90.

¹² “Ζήλας Τεμίου καὶ Ἀλέξανδρος Ἀτταπινις λατύποι.” bkz. Buckler et alii 1925, s. 174 No. 167 = yuk. age. (dipn. 11), s. 97 No. 228.

¹³ Bkz. Zgusta 1964, s. 109 § 119-16 dipn. 456; Gen. şekli: -νις < -νιος. P. Kretschmer, kelimenin iki farklı sözcüğün birleşmesinden (Kompositium) oluştuğunu belirtmektedir, bkz. Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache (Göttingen 1970²), s. 351.

(Kl. Ortsnamen) sözcüğe (Ἀτταπιν//α//) yer vermiş ve dikkatli bir biçimde burada bir yer isminin söz konusu olabileceğini belirtmiştir.¹⁴ Söz konusu yerin (Ἀτταπιν//α//) Altıntaş teritoryumunda ya da yakınında olduğu düşünülmelidir.

No. 2 Zeus Thallos'a Adak (Fig. 2)

Kabartma Zeus büstü; *Env. No.:* 6199; *Bul. Y.:* Aslanapa?/Kütahya (eser müze tarafından satın alınmıştır); *Malz.:* Mermer; *Yük.:* 26 cm; *Gen.:* 18,5 cm; *Kal.:* 9,5 cm; *Harf Yük.:* 1 cm.

Küçük büst üstten, sol yandan ve kaidede sağ ve sol köşelerden kırılmıştır. Eserin üzerinde yer yer kırık ve zedelenmeler görülmektedir. Kırık nedeniyle yazıt da zarar görmüştür. Büst, bilinen örnekleriyle aynı ikonografiyi göstermektedir. Zeus, gür sakallı ve dalgalı saçlarla betimlenmiştir. Saçlar omuzlara kadar uzanmaktadır. Tanrı'nın iri gözleri bir hayli eğri işlenmiştir. Burun ve sakalda bazı bölgeler kırıktır. Boyun kısmı çok kalın ve hantal verilmiştir. Zeus'un üzerinde içte khiton, dışta da himation görülmektedir. Son derece iri sağ el mantonun kıvrımından dışarı çıkmış ve göğüs üzerine dayanmıştır. Parmakları oldukça uzun ve birbirine bitişik verilmiştir. Giysinin kıvrımları birbirine paralel çizgilerle belli edilmeye çalışılmıştır. Büstün alt kısmında, benzerlerinde olağan olduğu üzere, üzerinde genellikle yazıt bulunan dar bir kaide kısmı bulunmaktadır. İki satırlık yazıt özensiz kazanılmıştır. Eser genel olarak oldukça kaba işlenmiştir.

[M]όσχος Διὶ Θ[αλ]-

2 λῶ εὐχῆν.

“*Moskhos Zeus Thallos'a adağı (sundu).*”

Satır 1: [M]όσχος. Bu Yunan erkek adı için bkz. yuk. dipn. 3, Nr. 351 ve 510.

Bugüne kadar Zeus Thallos ile ilgili birçok adak taşı, özellikle de buradaki gibi Zeus büstleri ele geçmiştir.¹⁵ Tanrı, sadece Phrygia Bölgesi'nde,

¹⁴ Bkz. Zgusta 1984, s. 106 § 113-7.

¹⁵ Bkz. age. (yuk. dipn. 3), s. 253 vd., 318 vd., 347 vd. En son bir Zeus Thallos adağı için bkz. Akyürek Şahin 2004,1, s. 143 vd.

bugünkü Kütahya ilinin teritoryumu içinde, Porsuk Nehri'nin yukarı vadilerindeki antik yerleşimlerde tapınım görmüştür. Yörede ele geçen çok sayıda adak taşından, Tanrı'nın özellikle Appia antik kentinin teritoryumunda (Zeus Ampeleites'le birlikte, bkz. yuk. No. 1) yerel bir kutsal alanı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶ Bu büst de, Aslanapa çevresinde değil ama olasılıkla yine Appia civarında bulunmuş olmalıdır. Benzer Zeus büstleri gibi bu Zeus Thallos büstü de İ.S. 2. yy.'ın sonları ile 3. yy.'ın ilk çeyreği arasındaki bir döneme ait olsa gerektir.¹⁷

No. 3 (Zeus'a) Adak (Fig. 3)

Zeus Büstü (baş sahte olup büste ait değildir); *Env. No.:* 10384; *Bul. Y.:* Güzüngülü Köyü/Gediz/Kütahya (müzeeye mahkeme kararı ile gelmiştir); *Malz.:* Mermer; *Yük.:* (büst) 33 cm; *Gen.:* (büst) 31 cm; *Kal.:* (büst) 10 cm; *Harf Yük.:* 2,1 cm.

Büstün kendi başı kırık ve kayıptır. Eserin baş kısmına sahte olan mermerden bir Zeus başı metal bir çubukla tutturulmuştur. Gövde yukarıdaki büste benzer biçimde işlenmiştir. Tanrı'nın, başı kırık olmasına rağmen kalın boynu vardır ve omuzlarına kadar uzanan dalgalı saçları olduğu anlaşılmaktadır. Zeus yine içte khiton ve üzerine himation giymiş olarak betimlenmiştir ve sağ eli giysinin kıvrımından dışarı çıkmıştır. Büstün alt kısmı son derece yüksek bir kaide olarak belirlenmiş ve buraya elin alt hizasında üç satırlık kısa ve özensiz bir yazıt kazanmıştır. Yazıt ve eserin yüzeyi oldukça yıpranmıştır. Yazıtın ve Tanrı'nın elinin sağında çıplak bir Hermes kabartması yer almaktadır. Tanrı ayakta durmakta ve sağ eliyle para kesesi, sol eliyle de bir kerykeion tutmaktadır. Genel olarak eser oldukça özensiz ve kaba işlenmiştir, arka cephesi işlenmeden bırakılmıştır.

Σωκράτης
2 Δαμᾶ εὐχῆ-
v ἀνέθ<ηκ>αv. (sic)

“Damas'ın oğlu Sokrates adağı sundu.”

Satır 1: Δαμᾶς. Bu hypokoristik Yunan erkek adı için bkz. yuk. dipn. 3, No. 49, s. 362 ve 386. Ayrıca bkz. Zgusta 1964, s. 142 vd. § 250.

¹⁶ Krş. yuk. dipn. 7.

¹⁷ Bkz. yuk. age. (dipn. 3), s. 29.

Satır 3: ὄνέθ<ηκ>ον. Adağı bir kişinin sunmasına rağmen fiilin 3. çoğul şekilde yanlış verilmesi, olasılıkla Phrygia Bölgesi'nin yerli halkının hâlâ Yunanca yazmada sorunları olduğunun bir göstergesidir.

Bugüne kadar Gediz'e bağlı Güzüngülü Köyü'nden benzer bir büst buluntusu bilinmemektedir. Ancak, Gediz'e bağlı Çukurören Köyü'nde bir grup benzer Zeus büstü ele geçmiştir (bkz. örn. aş. No. 5). Olasılıkla bir kutsal alana işaret eden bu Zeus büstleri Zeus Antigo(u)naos'a sunulmuşlardır.¹⁸ Bu Tanrı'nın Gediz yöresinde tapınım gördüğü anlaşılmaktadır. Yukarıdaki büstün işleniş biçimi ile yazıtın ifade biçimi Zeus Ampeleites veya Zeus Thallos'a adanan büstlerinkinden farklıdır. Buradaki başı kırık büst adağının da Zeus Antigonos'a sunulduğu düşünülebilir. Büstün ait olduğu yaklaşık dönem için bkz. yuk. No. 2.

No. 4 Zeus'a Adak (Fig. 4, a-b)

Zeus büstü; *Env. No.:* 6939; *Bul. Y.:* Kızık Köyü (Kırbayır Mevkii)/ Emet/Kütahya (eser hibe edilmiştir); *Malz.:* Mermer; *Yük.:* (toplam) 83 cm; (baş) 41 cm; *Gen.:* (omuzlar) 63 cm; (baş) 32 cm; *Kal.:* (omuzlar) 30 cm; (baş) 23 cm; *Yayın:* Naumann 1995, s. 380 fig. 56.

Eser, benzer büstler içinde bir hayli büyük işlenmiş olmasına rağmen diğerleriyle aynı ikonografiyi göstermektedir. Boyutlarından dolayı kabartma büst değil de plastik büst olgusuna daha yakındır. Büstün başının sağ üst köşesi kırılmış ve kaybolmuştur. Bir dere yatağında bulunan eserin özellikle başı ve yüzü sudan etkilenmiş ve bir hayli aşınmıştır. Zeus gür sakal ve dalgalı saçlarla betimlenmiştir. Tanrı khiton ve himation giymiş şekilde işlenmiş ve gövdeye göre küçük olan sağ el himationun arasından çıkmış ve göğüs üzerine dayanmıştır. Benzer büstlerde sağ elin oransız biçimde son derece büyük ve vurgulu işlendiği gözlemlenmektedir. Giysiler bol kıvrımlı olarak verilmiştir. Büstün alt kısmında, genellikle yazıtın olduğu kaide kısmı son derece dar işlenmiş olup eserin yazıtı yoktur. Eserin üzerinde derin çatlak ve küçük kırıklar vardır ve arka cephesi işlenmemiştir. Genel olarak hantal bir işçiliğe sahiptir.

Büst, yöre köylüleri tarafından Çavdarhisar'ın 8 km batısında yer alan Kızık Köyü'nde bir dere yatağında bulunmuştur. Eser, 1979/1980 kazı

¹⁸ Bkz. Akyürek Şahin 2002.

sezonunda yörede keşif gezileri yapan Aizanoi Kazı Ekibi tarafından köylülerden satın alınmış ve Kütahya Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. Kazı ve araştırma raporlarında büstten söz eden R. Naumann, buluntu yerinde az sayıda antik malzemenin gözlemlendiğini, burada antik bir yerleşim yerinin olduğunu, ancak, bu yerin bir kent kalıntısı olamayacağını belirtmiştir (bkz. yuk. yayın). Yayında hatalı olarak büstten bir mezar taşı olarak söz edilmektedir. Eser, tüm öteki benzerlerinde olduğu gibi bir adaktır. Bu tür büstlerin mezar taşı olarak kullanıldıklarını gösteren bir kanıt yoktur. Büstün yazıtı olmadığı için burada hangi Zeus'un kastedildiğini söylemek olanaklı değildir. Yazıt olmadığı için belki de büst hiçbir zaman Tanrı'ya sunulmamıştır. Eserin kaynaklandığı yaklaşık dönem için bkz. yuk. No. 2.

No. 5 Zeus Antigo(u)naos'a Adak (Fig. 5)

Bir kabartma büstün baş parçası; *Env. No.:* 564; *Bul. Y.:* Çukurören Köyü/Gediz/Kütahya; *Malz.:* Mermer; *Yük.:* 28,5 cm; *Gen.:* 20 cm; *Kal.:* 10,5 cm.

Kabartma Zeus büstüne ait olan baş parçası kaba şekilde yontularak bırakıldığı izlenimi vermektedir. Eser son derece kaba biçimde işlenmiştir. Tanrı'nın başı bir hayli ince ve uzun yontulmuştur. Saçlar özellikle başın üst kısmında bir şapka varmışçasına kalın ve kütleli bırakılmıştır. Yüzün iki yanından omuzlara uzanan saçlar da kabaca işlenmiştir. Tanrı'nın ince ve dar alnı ve birbirine yakın çukur gözleri vardır. İnce burun uçtan, ince dudaklar da sağdan kırılmıştır. Yüzde gür sakallar işlenmiştir ve boyun bir hayli kalın verilmiştir. Tüm yüzeyde taşçı ustasının kaba yontma izleri görülmektedir. Eser, bilinen Zeus ikonografisinden ayrılmaktadır.

Burada tanıtılan büst parçası, 1974 yılında Gediz yakınlarındaki Çukurören Köyü civarında bir orman yolunun açılması çalışmalarında topluca bulunan ve bugün Kütahya Müzesi'nde korunan bir grup Zeus büstünden birisidir.¹⁹ Öteki büstlerin yazıtlarından eserlerin Zeus Antigo(u)naos'a adandığı anlaşılmaktadır. Buradaki eser de bu tanrıya sunulmuş ya da sunulmak üzere hazırlanmış olmalıdır. Büstün, Zeus Ampeleites ya da Zeus Thallos büstlerinden farklı tarzda olduğu dikkati çekmektedir.

¹⁹ Bu eserler, tarafımdan toplu olarak incelenmiş ve yayımlanmıştır, bkz. yuk. age. (dipn. 18). Bu eser, depodaki öteki ağır eserlerin altında kaldığı için diğerleriyle birlikte incelenememişti, bkz. age. s. 72 dipn. 2.

No. 6 Zeus Alsenos'a Adak (Fig. 6)

Üçgen alınlıklı küçük stel; *Env. No.:* 907; *Bul. Y.:* Bilinmiyor (eser müze tarafından satın alınmıştır); *Malz.:* Mermer; *Yük.:* 19,5 cm; *Gen.:* 12 cm; *Kal.:* 2,2 cm; *Harf Yük.:* 1,2-1,5 cm.

Üçgen alınlıklı küçük stel altta zıvana kısmıyla birlikte işlenmiştir. Düz bir mermer levhanın üst kısmına üçgen şekli verilmiş ve onun iç kısmı ise kabartma biçiminde üçgen alınlık olarak şekillendirilmiştir. Basit çerçevelendirilmiş alınlığın tepe ve sol akroterleri kırıktır. Tepe akroterinin yuvarlak işlendiği anlaşılmakta ve tüm akroterlerin üzerlerinde kazıma bitkisel motiflerin bulunduğu görülmektedir. Alınlığın ortasında üç büyük yaprağı olan bir rozet bulunmaktadır. Stelin gövdesi üzerinde, alınlığın hemen altında son derece küçük, özensiz işlenmiş ve sola yönlendirilmiş üç at veya eşek betimlenmiş olup bunlardan ikisi üstte, üçüncüsü ise onların altında ve tam orta yerdedir. Alttaki hayvan bir platform üzerinde durmaktadır ve bunun sağına ve soluna üç satırlık yazıtın ilk iki satırı özensizce kazınmıştır. Üçüncü satır platformun altına yazılmıştır. Stel özellikle sağ ve sol kenarlardan bir hayli yıpranmış ve yer yer ufak şekilde kırılmıştır.

Σώ/φιλ/ος/ Δεὶ Ἄ<λ>/σήνω εὐχί/ν.

“*Sophilos Zeus Alsenos'a adak (sundu).*”

Satır 2-3: Δεὶ. Δί yerine sıkça görülmektedir, bkz. yuk. dipn. 3, s. 373. εὐχί/ν'deki nü yer darlığı nedeniyle bir üst sıraya sıkıştırılmıştır.

Stelin benzerleri yine Zeus Alsenos'a²⁰ veya başka tanrılara adanmış olarak çokca karşımıza çıkmaktadır.²¹ Zeus Alsenos ve Zeus Petarenos'a sunulmuş birçok adak taşı Afyon'un Emirdağ ilçesi'ne bağlı Kurudere Köyü'nde çok sayıda ele geçmiştir.²² Kurudere'de bu tanrıların ortak bir kutsal alanı olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki küçük stel de olasılıkla bu köyde bulunmuştur. Kurudere'de ele geçen adaklar İ.S. 2. yy.'ın 2. yarısı ile 3. yy.'ın ilk çeyreğinden kaynaklanmaktadır.²³

²⁰ Zeus Alsenos hakkında bkz. yuk. age. (dipn. 3), s. 51 vd., 307 vd., 341 vd., 351 vd.

²¹ Zeus Alsenos'a veya öteki tanrılara sunulmuş ve üzerinde at veya eşek betimleri olan benzer steller için bkz. yuk. age. örn. No. 150, 297, 298, 299, 301-303, 306, 311, 318, 423, 431, 443, 446-448, 455, 457-459, 486, 496, 504-505, 510-511, 542, 563, 591, 596. Adaklar üzerindeki hayvan betimleri hakkında bkz. age. s. 47 vd.

²² Bkz. Tuğrul 1966; yuk. age. (dipn. 3), s. 51 vd., 307 vd., 341 vd., 351 vd.

²³ Bkz. yuk. age. (dipn. 3), s. 29 (Typology of steles from Kurudere).

No. 7 Küçük Adak Steli (Fig. 7)

Stel parçası; *Env. No.:* 894; *Bul. Y.:* Bilinmiyor. Kütahya çevresinden (müze tarafından satın alınmıştır); *Malz.:* Mermer; *Yük.:* 11 cm; *Gen.:* 16,5 cm; *Kal.:* 4 cm; *Harf Yük.:* 1 cm.

Küçük stel üstten ve alttan kırılmıştır. Kırık parçanın üst kısmında yazıtın son satırı okunmaktadır. Onun altında ise sol tarafa yönlendirilmiş ve dört ayaklı büyükçe bir hayvan (eşek? veya köpek?) betimlenmiştir. Hayvanın kısa kuyruğu, büyük başı ve iri ve yuvarlak gözleri vardır. Kulakları dikilmiş şekilde işlenmiş olup her iki kulağın içinde birer oyuk görülmektedir. Hayvanın tüm ayakları aynı platform üzerinde olmayıp ön ayakları hafif üstte betimlenmiştir. Bu figürün hemen altında iki kulak kalıntısından altta da aynı türden bir hayvanın resmedildiği anlaşılmaktadır. Phrygia'daki adak stelleri üzerinde eşek betimlerine sık sık, köpek betimlerine ise az da olsa rastlanmaktadır.²⁴ Söz konusu steller Zeus'a adanmıştır. Buradaki stelin de bir Zeus adağı olması olasıdır.

εὐχῆν.

“----- adağı (sundu).”

No. 8 Küçük Adak Steli (Fig. 8)

Küçük stel parçası; *Env. No.:* 906; *Bul. Y.:* Bilinmiyor (eser müze tarafından satın alınmıştır); *Malz.:* Mermer; *Yük.:* 14 cm; *Gen.:* 15,5 cm; *Kal.:* 3,5 cm.

Küçük stel üstten ve altta sağ köşeden kırılmıştır. Alınlığı kırıkla birlikte kaybolmuştur. Stelin gövdesinin her iki kenarı da içbükey biçimde işlenmiştir. Altta çok ince bir kaide kısmı ve onun da altında küçük bir zıvana kısmı bulunmaktadır. Stelin üzerinde, yüzeyi tamamen dolduran, sola yönelmiş dört ayaklı bir hayvan betimi vardır. Son derece kaba ve beceriksizce işlenmiş olan hayvanın ön ayakları arka ayaklarından uzundur. Ayaklar, özellikle de arka ayaklar eğik biçimde verilmiştir. Ayaklardaki şişkin kısımlar toynak olarak yorumlanırsa bu hayvanın belki de bir eşeği (veya atı) betimlediği düşünülebilir. Başın üst kısmı kırık, kulaklar da kayıptır. Ağız hafif açık işlenmiştir. Kuyruğun ucu da zarar görmüştür. Phrygia'daki eşek betimleri için bkz. yuk. No. 6 ve dipn. 20.

²⁴ Eşek betimleri için bkz. yuk. dipn. 21. Köpek betimleri için yine bkz. age. (dipn. 3), No. 503 ve olasılıkla 506 (kıvrık kuyruklarıyla bu hayvanlar köpek olsa gerektir).

No. 9 Anonim Tanrılara Adak (Fig. 9, a-d)

Minyatür altar; *Env. No.:* 1098; *Bul. Y.:* Bilinmiyor. Ancak, Kütahya çevresinden (eser müze tarafından satın alınmıştır); *Malz.:* Mermer; *Yük.:* 17 cm; *Gen.:* (başlık) 9,5 cm; (gövde) 7,5 cm; (kaide) 10 cm; *Kal.:* (başlık) 9 cm; (gövde) 7 cm; (kaide) 9 cm; *Harf Yük.:* 1 cm.

Minyatür olarak adlandırılacak kadar küçük olan altar dört yüzünde de kabartma figürler taşımaktadır. Altarın yüksek olmayan başlık kısmı ve ona göre daha alçak kaide kısmı vardır. Başlığın üst kısmı tepeden kare biçiminde oyularak çukurlaştırılmıştır. Başlığın her bir cephesinde yüzey oyularak köşelerde akroterler betimlenmiştir. Altarın ön yüzünde, gövde üzerinde çıplak bir Zeus büstü işlenmiştir. Tanrı'nın saçları, sakalı ve yüz hatları hafif aşınmıştır. Zeus gür saç ve sakalla betimlenmiştir. Sol omuzunda, omuza atılmış mantosunun göğsüne kadar sarkan kıvrımı görülmektedir. Sağ kolun dirsekten yukarıya yarım biçimde betimlenmiş olup sol kol hiç işlenmemiştir. Göğüs detayları kaba bir işçilikle belirtmeye çalışılmıştır. Ön yüzde özensiz yazılmış yazıt okunmaktadır. Yazıtın ilk satırı başlık profili üzerine kazınmıştır. Geriye kalan iki satır kaide üzerindedir. Altarın sağ yan yüzünde, dört başaktan oluşan ve birbirlerine bağlanmış olan büyük bir buğday demeti, sol yan yüzünde ise büyük bir üzüm salkımı betimi vardır. Altarın arka cephesinde ise, büyük bir öküz başı betimlenmiş olup baş üstten kırılmıştır. Eser genel olarak fazla özenli bir işçilik göstermemektedir.

Παπιας
2 θεοῖς εὐ-
χίη.

“*Papias tanrılara adağı (sundu).*”

Satır 1: Παπιας. Çok yaygın olan bir Phryg erkek adıdır. Bkz. yuk. dipn. 3, s. 389; Zgusta 1964, s. 409 vd. § 1199-5.

Satır 2: θεοῖς. Yazıtta adı geçen tanrıların hangileri olduğu açık değildir. Ancak, altarcığın ön yüzünde Zeus'un betimi bulunmasından bu tanrılardan birisinin Zeus olduğu anlaşılmaktadır. Olasılıkla Papias bu adağı bir *synnaoi theoi* tapınağına adamıştır.

Anadolu'da, Roma İmparatorluk Dönemi'nde çeşitli boylarda çok sayıda prizma biçimli altar belgelenmiştir²⁵. Özellikle İ.S. 1. yy.'ın sonlarından itibaren karşımıza, üzerinde belirleyici girland motifi bulunmayan, bir ya da birkaç yüzüne çeşitli betimler işlenmiş, çok çeşitli boylarda üretilmiş ve adak veya mezar taşı olarak kullanılmış sayısız altar çıkmaktadır. Altarların yüzeylerinde birçok başka motifin yanı sıra tanrı büstleri veya sembolleri sık görülmektedir. Bu tip altarların özellikle Phrygia ve komşu bölgelerde çok yaygın olduğu anlaşılmaktadır ve Phrygia'nın köylerinde çok sayıda ele geçmiştir.²⁶

No. 10 Helios'a Adak (Fig. 10)

Niş biçiminde küçük stel; *Env. No.:* 78; *Bul. Y.:* Bilinmiyor. Ancak, Kütahya çevresinden; *Malz.:* Mermer; *Yük.:* 24,5 cm; *Gen.:* 19 cm; *Kal.:* 5 cm.

Küçük stel ince bir mermer levhadan üst kısmı oval biçimde kesilmiş ve dış hatları kabaca yontulmuştur. Stelin düzleştirilmiş yüzeyi bir hayli derin olarak niş biçiminde oyulmuştur. Nişin içinde ortada, yüzeyi hemen tamamıyla dolduran bir Helios büstü görülmektedir. Tanrı'nın üst gövdesi çok basit hatlarla verilmiş olup çıplaktır ve kollar işlenmemiştir. Göğüste meme uçları belirgindir. Yuvarlak ve büyük başın üst ve arka kısmında çok iri ve yaprak benzeri şualardan oluşan *nimbus* görülmektedir. Şuaların başın üst kısmında olanları hayli uzun olup yan kısımdakiler ise kısadır. *Nimbus*, Phrygia Bölgesi'ndeki Helios betimlerinde yaygın olan ve şuaları içine alan çember biçiminde değildir. Tanrı'nın küçük buklelerden oluşan kıvrık saçları başa bir şapka gibi oturmaktadır. Yüz hatları çok basit verilmiş olup gözleri birbirinden ayrık ve dudakları çizgi biçiminde işlenmiştir.

²⁵ Bkz. Pfuhl-Möbius 1977, s. 59. Anadolu'daki Roma Dönemi'ne ait altarlar, bu dönemde çok çeşitli tiplerde ve çok yoğun görülmelerine rağmen, henüz tipoloji ve kullanım yerleri açısından derlenip incelenmemiştir. Bölgesel ayrımların dikkate alınacağı tipolojik bir çalışmanın mutlaka yapılması gerekmektedir.

²⁶ Bu tip altarlar için, özellikle MAMA serisinin Phrygia ile ilgili ciltlerine bakmak gerekmektedir. Genel olarak bkz. MAMA I ve IV-X.

Phrygia ve Anadolu'da Helios kültü sık sık belgelenmektedir.²⁷ Helios, Phrygia'da özellikle Hosios kai Dikaios kültü ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır²⁸ ve bu Tanrı'ya sunulan birçok adak taşında Helios'un büstü vardır.

---

²⁷ Phrygia'daki Helios kültü ve ilgili eserler henüz ana konu olarak ele alınıp incelenmemiştir. Bölgedeki üzerinde Helios betimleri olan sikkelerle ilgili bir derleme için bkz. Matern 2002, s. 294 vd. Kültün Anadolu'daki belgeleriyle ilgili olarak bkz. age., s. 9 vd. özellikle s. 16 vd. Ayrıca, yine bkz. age. s. 195 vd.

²⁸ Bkz. Riel 1991,2, No. 24, 25, 27, 29, 46-49, 88; Riel 1992, No. 1, 2, 3?, 5. Ayrıca, yine bkz. Akyürek Şahin 2005, dipn. 21 ve 22.

Kaynakça ve Kısaltmalar

- Akyürek Şahin 2001,1 Akyürek Şahin, N.E., Eine kleine Reliefbüste im Museum von Kütahya, Olba IV, 2001, s. 117-124.
- Akyürek Şahin 2001,2 Akyürek Şahin, N.E., EMA IX. Phrygische Votive aus dem archäologischen Museum von İstanbul, Epigr Anat 33, 2001, s. 185-193.
- Akyürek Şahin 2002 Akyürek Şahin, N.E., Neue Votivbüsten für Zeus Antigo(u)naos, Olba VI, 2002, s. 70-84.
- Akyürek Şahin 2004,1 Akyürek Şahin, N.E., Phrygische Denkmäler im Museum von Bodrum, Olba IX, 2004, s. 137-149.
- Akyürek Şahin 2004,2 Akyürek Şahin, N.E., Anadolu'da Hosios kai Dikaos Kültü (Kutsal ve Adil Tanrı), Arkeoloji ve Sanat, 118, 2004, s. 1-18.
- Akyürek Şahin 2005 Akyürek Şahin, N.E., Neue Weihungen für Hosios kai Dikaos, Gephyra 1, 2005, (baskıda).
- Belke – Mersich 1990 Belke, K. – N. Mersich, Phrygien und Pisidien (Wien 1990) (TIB 7).
- Buckler et alii 1925 Buckler, W.H. – W.M. Calder – C.W.M. Cox, Asia Minor 1924. II. -Monuments from Cotiaem, JRS 15, 1925, s. 141-175.
- Drew-Bear 1976 Drew-Bear, T., Local Cults in Graeco-Roman Phrygia, GRBS 17, 1976, s. 247-268.
- Drew-Bear et alii 1999 Drew-Bear, T. – C.M. Thomas – M. Yıldızturnan, Phrygian Votive Steles. The Museum of Anatolian Civilizations (Ankara 1999).
- Gibson 1978 Gibson, E., The “Christians for Christians” Inscriptions of Phrygia: Greek Texts, Translations, and Commentaries (Missoula 1978) (HarvTheolR 32).
- Levick – Mitchell 1988 Levick, B. – S. Mitchell, et alii (eds.), Monuments from the Aezanitis (London 1988) (MAMA IX).
- Levick – Mitchell 1993 Levick, B. – S. Mitchell, et alii (eds.), Monuments from Appia and the Upper Tembris Valley, Cotiaem, Cadi, Synaus, Ancyra Sidera and Tiberiopolis (London 1993) (MAMA X).
- Naumann 1995 Naumann, R., Aizanoi. Bericht über die Ausgrabungen und Untersuchungen 1979 und 1980, AA 1995, s. 345-382.
- Matern 2002 Matern, P., Helios und Sol. Kulte und Ikonographie des griechischen und römischen Sonnengottes (İstanbul 2002).
- Pfuhl – Möbius 1977 Pfuhl, E. – H. Möbius, Die ostgriechischen Grabreliefs I (Mainz 1977).
- Ricl 1991,1 Ricl, M., Nouveaux Monuments Votifs de Phrygie, Epigr Anat 17, 1991, s. 73-78.

- Ricl 1991,2 Ricl, M., Hosios Kai Dikaios. Premiere Partie: Catalogue des Inscriptions, *Epigr Anat* 18, 1991, s. 1-70.
- Ricl 1992 Ricl, M., Hosios Kai Dikaios. Nouveaux Monuments, *Epigr Anat* 20, 1992, s. 95-100.
- Robert 1960 Robert, L., *Hellenica. Recueil d'Épigraphie, de Numismatique et d'Antiquités Grecques XI-XII* (Paris 1960).
- Talbert 2000 Talbert, R.J.A. (ed.), *Barrington Atlas of the Greek and Roman World. Map-By-Map Directory, Volume II* (Princeton-Oxford 2000).
- Tuğrul 1966 Tuğrul, L., *Emirdağ'da Bulunan Adak Stelleri, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı 13-14*, 1966, s. 40-50.
- Waelkens 1986 Waelkens, M., *Die kleinasiatischen Türsteine. Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür* (Mainz 1986).
- Zgusta 1964 Zgusta, L., *Kleinasiatische Personennamen* (Prag 1964).
- Zgusta 1984 Zgusta, L., *Kleinasiatische Ortsennamen* (Heidelberg 1984).

Fig. 1 a

Fig. 1 b

Fig. 1 c

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4 a

Fig. 4 b

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9 a

Fig. 9 b

Fig. 9 c

Fig. 9 d

Fig. 9 e

Fig. 10